

СЕНСОРНИЙ РОЗВИТОК: формуємо еталонні уявлення про властивості звуків музики

Ірина БАРБАШОВА, д-р пед. наук, доцент
кафедри педагогіки, Бердянський державний
педагогічний університет, Запорізька обл.

Мета сучасної початкової освіти — всебічний розвиток дитини, формування, допитливості, здатності спостерігати й досліджувати різноманітні об'єкти навколишнього світу. Важливого значення на цьому шляху набуває вдосконалення чуттєвої сфери учнів, створення цілісної системи їх сенсорного розвитку.

У попередніх випусках (див. *“УПШ”*, 2017, № 4, № 7, № 12; 2018, № 4) було розкрито специфіку формування у молодших школярів зорового колірною і просторового, а також слухового фонематичного сприймання. У пропонованій статті автор подає методичні рекомендації з розвитку слухових музичних уявлень першокласників.

Особливості сприйняття дітьми основних властивостей музичних звуків

Вимоги освітніх програм орієнтують учителя на ознайомлення дітей із чотирма властивостями музичних звуків: висотою, тривалістю, гучністю (силою), тембром.

Результати констатувального етапу педагогічного експерименту, проведеного в ЗЗСО м. Бердянська, дали змогу встановити певну закономірність у розрізненні звуків за висотою: чим експонований музичний інтервал ширший, тим диференціація в ньому високого і низького звуків точніша, і навпаки, звуження інтервалу викликає труднощі у визначенні його складників. Виразні відмінності виявлено також у розрізненні відношень між звуками за тривалістю. Найлегше для респондентів завдання — впізнавання ритмічних малюнків, побудованих на чергуванні двох восьмих і чверті з парною сумою тривалостей (2/4, 4/4); відчуття ж ритмів із різним співвідношенням четвертної та одної восьмої долей, тобто з непарною сумою тривалостей (3/8), супроводжується суттєвими неточностями. При диференціюванні музичних звуків за гучністю і тембровим забарвленням учні безпомилково розрізняли їх.

Отже, серед усіх властивостей звуків найменш інформативні для дітей висота і тривалість — саме ті, які вважають смисловими ознаками музичної мови. Водночас уявлення про важливі, але не визначальні якості звуків — силу і тембр — сформовані

остаточно, причому вже на початку шкільного навчання.

Ураховуючи результати діагностики, у 1-му класі пропонуємо зосередити увагу на формуванні музичних еталонних уявлень, організовуючи ознайомлення школярів із такими явищами:

- поділом звуків на високі/низькі, довгі/короткі, гучні/тихі;
- серіацією звуків у порядку спадання або зростання висоти, тривалості, гучності звучання;
- класифікацією звуків за тембром на вокальні/інструментальні, вокальних — на групи дитячих/жіночих/чоловічих співацьких голосів, інструментальних — на групи ударних/духових/струнних музичних інструментів.

Важливо при цьому, щоб діти мали змогу моделювати графічними позначками висхідний і низхідний звукоряди, ритмічні малюнки, динамічні відтінки мелодії; виконувати поспівки, супроводжуючи спів рухами руки у відповідному напрямку; відбивати ритм мелодії ритмоскладами, оплесками, притупами, грою на дитячих ударних інструментах; передавати динаміку музики метричними оплесками різної гучності, розведенням долонь у сторони або наближенням їх одна до одної. Означені ситуації спроектовано в поданих далі навчально-перцептивних* завданнях.

* Перцептивний (від лат. *perceptio* — сприйняття, відображення об'єктивної дійсності органами чуттів) — такий, що стосується сприйняття.

Завдання для формування слухових музичних еталонів

Немузичні й музичні звуки

Навчально-перцептивні дії: поділ звуків на шумові й музичні.

Обладнання: музичні інструменти, предметні малюнки із зображеннями носіїв шумових і музичних звуків; звуки природного довкілля, інструментальна і вокальна музика в аудіо- та відеозаписі.

Методичні рекомендації

Педагог забезпечує слухання звуків довкілля (дощу, вітру, моря, транспортних засобів, голосів тварин, комах тощо) і музики в аудіо- та відеозаписі, демонструє власний спів і звучання музичних інструментів (фортепіано, сопілки, металофона), доводить відмінність музичних звуків від немусичних, або шумових (музичні — звуки людського співу і музичних інструментів, шумові — звуки природного оточення). Показує предметні малюнки (потяг, співак, літак, скрипка, молоток, сопілка, кошения, рояль) і пропонує учням поділити їх на дві групи: у першу відібрати джерела шумових, немусичних звуків, у другу — музичних. Організовує гру: діти мають заплющити очі, уважно слухати звуки (по черзі стук у двері, удари метронома, сигнал свистка, шелест фольги, спів, звучання вище названих музичних інструментів) і плескати в долоні кожного разу, коли почують музичний звук.

Високі й низькі музичні звуки.

Умовні позначення висоти музичних звуків

Навчально-перцептивні дії: поділ музичних звуків на високі й низькі, серіація музичних звуків у порядку спадання або зростання висоти.

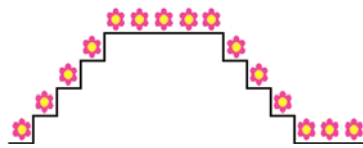
Обладнання: предметні малюнки із зображеннями тварин, магнітний набір графічних моделей музичних звуків, магнітна дошка; аудіозапис твору С. Прокоф'єва "Пташка" ("Петрик і Вовк"), В. Ребікова "Ведмідь", схема із зображенням звукоряду ("музичні сходинки"); індивідуальні схеми звуковисотного руху, набори графічних моделей музичних звуків.

Методичні рекомендації

Учні мають прослухати музичні уривки й назвати, кого вони зображують — пташку чи ведмедя, педагог при цьому демонструє відповідні предметні малюнки й спонукає дітей до обміну враженнями за допомогою запитань: "Чому ви вважаєте, що перша музична п'єса зображує пташку, а друга — ведмедя? Якими словами можна описати звуки, що передають пурхання і цвірінкання пташки? (*Високі, легкі, світлі, прозорі*). А ході й ричання ведмедя? (*Низькі, важкі, темні, густі*)". Підводить учнів до висновку, що музичні звуки можуть звучати високо й низько, демонструє способи позначення їх рухами руки (вгору і вниз). Організовує вправління в розрізненні висоти звуків: відтворює на фортепіано контрастні за висотою звуки,

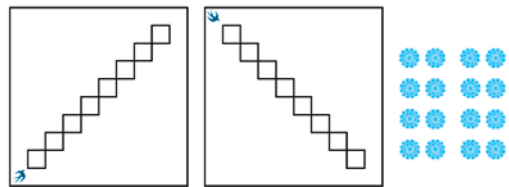
поступово скорочуючи інтервал між ними, учні відбивають висоту почутих звуків умовними рухами.

Діти мають зрозуміти: коли звуки у співі чи під час гри на музичному інструменті звучать послідовно, плавно переходять один в одний, вони наче піднімаються або опускаються сходами. Для цього вчитель виконує поспівку, показуючи указкою звуковисотний рух "музичними сходинками". Учні повторюють поспівку на склад *ля*, а потім зі словами, супроводжують спів висхідними, горизонтальними, низхідними і знов горизонтальними рухами руки.

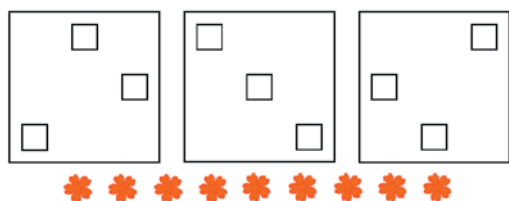
Ця мелодія чарівна
Наче сходинками йде:
То угору плине рівно,
То згори униз веде.
О. Лобова

На наступному етапі вчитель грає висхідний або низхідний мажорний звукоряд (від різних звуків першої октави, I–VIII та VIII–I ст.), першокласники піднімають вгору потрібну картку, потім моделюють почуті серіаційні ряди звуків графічними позначками (дехто зі школярів складає звуковисотну модель на магнітній дошці).

Усвідомленню матеріалу сприятиме також завдання на встановлення серіаційних відношень за висотою між трьома звуками. Педагог відтворює голосом або на фортепіано звуки в порядку зростання висоти, наприклад $до^1 - соль^1 - до^2$ (потім інтервали доречно скоротити: $до^1 - мі^1 - соль^1$); запитує учнів: "Який зі звуків найнижчий — перший, другий чи третій? Який звук найвищий? Який середньої висоти?". Вислухавши відповіді, педагог моделює на магнітній дошці звуковисотні залежності умовними позначками; відтворює звуки в порядку спадання висоти ($до^2 - соль^1 - до^1$), а також в інших взаємозв'язках ($до^2 - до^1 - соль^1$, $соль^1 - до^1 - до^2$), кожного разу будуючи графічні схеми.

Для закріплення набутих знань учні виконують ігрове завдання: слухають і співають послідовність трьох звуків (ре- або мі-мажорного тонічного тризвуку), супроводжуючи спів рухами рук, "допомагають" звукам знайти "домівку" і "розселяють" їх за верхами відповідно до звучання (дехто зі школярів складає звуковисотну модель на магнітній дошці).

Вітаємо всіх, хто обрав

**комплект підручників для 2 класу
від видавництва "Світлич"**

**Ми гарантуємо повну
методичну підтримку
педагогам, які користуються
нашими підручниками**

- ☀ Розгорнуті календарно-тематичні плани
- ☀ Комплекти робочих зошитів з інтегрованих курсів
- ☀ Навчальний зошит з інформатики
- ☀ Збірка компетентнісних завдань (для підсумкових контрольних робіт)
- ☀ Додаткові навчально-методичні матеріали на сайті svitdovkola.org

Щиро дякуємо за довіру!

**Щоб не пропустити наші новинки,
підпишіться на розсилку на сайті:**

SvitDovkola.org